

# The importance of stakeholder engagement in the corporate responsibility to respect human rights

## اهمیت درگیر شدن ذینفعان در مسؤولیت شرکت‌ها جهت حمایت از حقوق بشر<sup>۱</sup>

باربارا دوباک و ماریا ترزا ماکادو<sup>۲</sup>

### چکیده

در طول چهل سال گذشته، انتظار از شرکت‌ها مبنی بر این که به عنوان شهروندان مسؤول فعالیت کنند، دائماً رو به افزایش بوده است. امروزه شرکت‌ها امکانات مختلفی برای این منظور دارند، و با توسعه استانداردهای بین‌المللی در حوزه‌هایی از قبیل مسؤولیت شرکت‌ها نسبت به حمایت از حقوق بشر، به سطوح جدیدی از پاسخگویی دست یافته‌ایم. با لحاظ این پیشینه، مقاله‌ی حاضر سعی کرده تا درباره‌ی مهم‌ترین ابزارهای راهنمای موجود در این حوزه، و نحوه‌ی ارتقاء صلح و ثبات در مناطق بحران‌زده و پرخطر، یک بررسی کلی انجام دهد. این مقاله استدلال می‌کند که جذب مشارکت مداوم گروه‌های ذینفع، یک عامل اساسی برای موفقیت در ایفای مسؤولیت حمایت از حقوق بشر بوده، و این مشارکت، به ویژه برای مواردی که فعالیت در کشورهای بحران‌زده مورد نظر است، باید بخش لاینفکی از راهبرد شرکت‌ها باشد.

**کلیدواژه:** مشارکت ذی‌نفعان، همکاری، مسؤولیت شرکت‌ها، حقوق بشر، مراقبت مقتضی، مدیریت بحران، تعدد ذی‌نفعان، شراکت.

\*\*\*\*\*

---

<sup>۱</sup> برگردان به فارسی: ساسان مدرس سبزواری

<sup>۲</sup> پس از شروع به کار به عنوان کارشناس اقتصاد محیط‌زیست در دفتر محیط‌زیست فدرال سوئیس، دکتر باربارا دوباک به مدت چندین سال به عنوان معاون ارشد و مسؤول هماهنگی توسعه‌ی پایدار در هولسیم (Holcim) و شورای جهانی تجارت فعالیت کرده است. وی در سال ۲۰۱۰ «مرکز عالی مشارکت» را تأسیس نمود که به سازمان‌های انتفاعی و غیرانتفاعی، در خصوص راهبردهای پایدار برای منفعت‌رسانی به ذی‌نفعان، خدمات مشاوره‌ای ارائه می‌کند.

ماریا ترزا ماکادو فعالیت خود را در سازمان‌های مختلف حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در نقاط مختلف جهان آغاز کرد، که از میان این سازمان‌ها می‌توان به دادگاه بین‌آمریکایی حقوق بشر، کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ و دیده‌بان حقوق بشر اشاره کرد. وی سپس تجربیات خود را در زمینه‌ی مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها و توسعه‌ی پایدار ارتقا بخشید. وی از آغاز سال ۲۰۱۲ به عنوان مشاور در «مرکز عالی مشارکت» فعالیت می‌کند.

انتشار گزارش مطالعه‌ی انجام‌شده توسط باشگاه رم در سال ۱۹۷۲ با عنوان محدودیت‌های رشد<sup>۳</sup>، و نیز دستورالعمل سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) برای بنگاه‌های اقتصادی چندملیتی در سال ۱۹۷۶، بحث‌هایی را درباره‌ی آثار انسانی، اقلیمی و اجتماعی ناشی از فعالیت‌های تجاری، و نقش بنگاه‌های اقتصادی در حل اینگونه چالش‌ها آغاز نمود. از آن زمان تا کنون، انتظارات ذینفعان مختلف از شرکت‌ها جهت ایفای نقش به عنوان شهروندان مسؤول، دائماً افزایش یافته است. تحت تأثیر مطالبات فزاینده درباره‌ی کارآمدی شرکت‌ها، افزایش نظارت عمومی، و سطوح جدید پاسخگویی حاصل از استانداردهای بین‌المللی جدید و دستورالعمل‌های مربوط به مسؤولیت شرکت‌ها در حوزه‌ی حمایت از حقوق بشر، شیوه‌ی بررسی و حل مسائل مربوط به حکمرانی شرکتی، تمکین از مقررات و اخلاق تجاری تغییر کرده است.<sup>۴</sup>

در عین حال، شرکت‌ها نیز فرصت‌های ناشی از یک راهبرد تجاری مسؤولانه و پایدار را درک کرده‌اند. چنین راهبردی می‌تواند هم برای شرکت و سهامداران، و هم برای جامعه‌ی محل فعالیت آن ایجاد ارزش کند، که این امر از طریق ایجاد فرصت‌های شغلی، ایجاد درآمد برای جوامع محلی، تأمین لوازم معیشت، و تقویت فرایند توسعه در سطح محلی، و همچنین از طریق ارتقاء بهترین رویه‌های عملکردی در حوزه‌ی حقوق بشر، روابط کاری، محیط‌زیست و مقابله با فساد ممکن خواهد بود.<sup>۵</sup>

اما در فضایی که فقر و فساد و نابرابری حاکم است و حقوق بشر رعایت نمی‌شود، امکان فعالیت تجاری پایدار وجود ندارد.<sup>۶</sup> به ویژه در مواردی که شرکت‌های بزرگ یا کوچک در وضعیت بحرانی و رواج خشونت فعالیت می‌کنند، علاوه بر مسؤولیت اولیه‌ای که نسبت به جلوگیری از نقض حقوق بشر دارند، باید در توسعه و ارتقاء صلح و ثبات نیز مشارکت کنند.

بسیاری از مدیران تجاری در سراسر جهان بر این باورند که رعایت حقوق بشر در حال تبدیل شدن به یکی از عوامل اساسی در مدیریت صحیح ریسک بوده، و شرکت‌ها را قادر می‌سازد تا ریسک‌های غیرفنی و غیرمالی را همسو با هنجارهای بین‌المللی هدایت کنند، مجوزهای اجتماعی را به درستی به کار گیرند، به بازارهای جدید وارد شوند، و از هزینه‌های قضایی و مسؤولیت‌های حقوقی غیرضروری اجتناب کنند. لذا بسیاری از آنان نسبت به رعایت و حمایت از

<sup>3</sup> Donella H. Meadows *et al.*, *The Limits of Growth*, Universal Books, New York, 1972

<sup>4</sup> See Figure 1, 'The Corporate Responsibility Timeline'. This timeline illustrates the evolution and development of some of the international standards, guidelines, and initiatives that resonate with corporate responsibility and respect for human rights, intensified since the inception of the new millennium. Instruments such as the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, the Principles for Responsible Investment, the ISO 26000 Guidance Standard on Social Responsibility and the ILO Tripartite Declaration Concerning Multinational Enterprises and Social Policy complement the Guiding Principles in establishing authoritative guidance for the corporate responsibility to respect human rights.

<sup>5</sup> Barbara Dubach, 'Companies: Conflict Sensitive Engagement', in Andrea Iff (ed.), *Money Makers as Peace Makers? The Role of Business in Conflict Zones*, Swisspeace Conference Paper 1/2012 (forthcoming, June 2013).

<sup>6</sup> These challenges were explored at the Rio+20 Corporate Sustainability Forum sessions dedicated to the theme of social development, which focused on the role of the private sector in the social dimension of sustainable development – as the source of responsible investment, job creation, innovation, and inclusive growth. See the Rio+20 Corporate Sustainability Forum, available at: <http://csf.compact4rio.org/events/rio-20-corporate-sustainability-forum/custom-125-251b87a2deaa4e56a3e00ca1d66e5bfd.aspx>. All internet references were accessed in October 2012, unless otherwise stated.

حقوق بشر اهتمام می‌ورزند. با این حال هنوز تا درک فرصت‌های موجود جهت مشارکت بخش خصوصی جهت ایفای نقش در توسعه‌ی جوامع صلح‌آمیز و باثبات راه زیادی باقی مانده است.

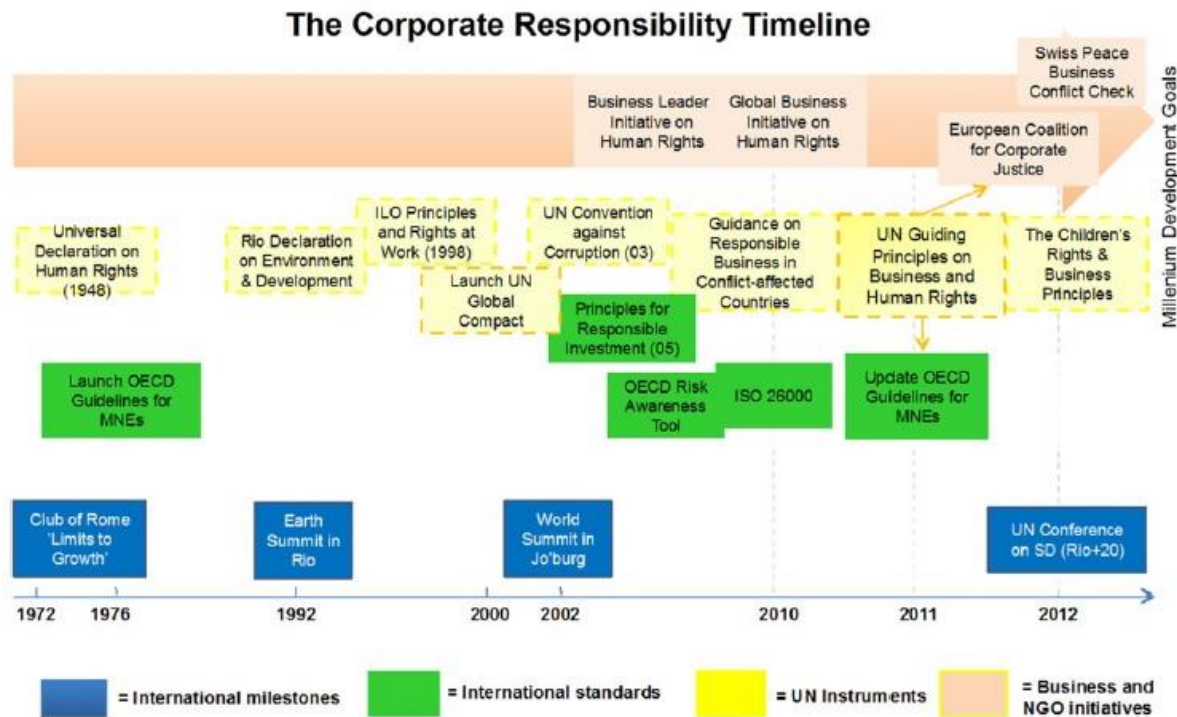


Figure 1. The Corporate Responsibility Timeline.

تصویر ۱- تاریخچه‌ی مسؤلیت شرکت‌ها

این مقاله درباره‌ی اصول حاکم بر مسؤلیت رعایت حقوق بشر و نتایج عملی آن برای شرکت‌ها، یک بررسی کلی انجام داده است. در مقاله‌ی حاضر نسبت به اهمیت مشارکت ذی‌نفعان برای ایفای موفقیت‌آمیز مسؤلیت شرکت‌ها نسبت به رعایت حقوق بشر تأکید شده، و مثال‌هایی برای نشان دادن بهترین رویه‌های موجود در زمینه‌ی مشارکت ذی‌نفعان ارائه شده است. مقاله با ارائه‌ی پیشنهادهایی درباره‌ی نحوه‌ی جذب مشارکت ذی‌نفعان در راهبرد حقوق بشری شرکت‌ها به پایان می‌رسد.

**مسؤلیت شرکت‌ها نسبت به رعایت حقوق بشر و نتایج آن برای شرکت‌ها**

از آنجا که بسیاری از بنگاه‌های چندملیتی (MNEs) و بنگاه‌های اقتصادی متوسط و کوچک (SMEs) اکنون به مسأله‌ی رعایت حقوق بشر به مثابه یک موضوع تجاری بلندمدت نگاه می‌کنند،<sup>۷</sup> این مسأله می‌تواند یکی از چالش‌برانگیزترین

<sup>7</sup> See the Global Business Initiative on Human Rights, available at: [www.global-business-initiative.org](http://www.global-business-initiative.org)

حوزه‌های مربوط به شهروندی شرکت‌ها (Corporate Citizenship) تلقی شود.<sup>۸</sup> شرکت‌ها در جریان فعالیت‌ها و زنجیره‌های ارزش، ضمن تلاشی که برای ایفاء تعهدات حقوقی، تجاری و اخلاقی در حوزه‌ی حقوق بشر انجام می‌دهند، با چالش‌های عمده‌ای مواجه می‌شوند. چگونه می‌توان یک رهیافت مدیریتی نظام‌مند نسبت به حقوق بشر اتخاذ کرد؟ چگونه می‌توان از مشارکت در نقض حقوق بشر اجتناب کرد؟ مرز مسؤلیت درباره‌ی حقوق بشر دقیقاً در کجا باید ترسیم شود؟

### اصول راهنما درباره‌ی مسؤلیت شرکت‌ها نسبت به رعایت حقوق بشر

به منظور بنیادگذاری نظامی جهت مدیریت بهتر چالش‌های مربوط به تجارت و حقوق بشر، نماینده‌ی ویژه‌ی دبیرکل [ملل متحد] در سال ۲۰۰۸ یک خط‌مشی مفهومی را با عنوان «چارچوب حمایت، رعایت و جبران خسارت» (Protect, Respect and Remedy Framework) پیشنهاد نمود. در این سند به تکلیف دولت‌ها نسبت به جلوگیری از نقض حقوق بشر توسط اشخاص ثالث، منجمله توسط شرکت‌های تجاری، اشاره شده؛ مسؤلیت شرکت‌ها در قبال رعایت حقوق بشر مورد توجه قرار گرفته؛ و بر ضرورت دسترسی بیشتر به روش‌های جبران خسارت مؤثر [در موارد نقض حقوق بشر] تأکید شده است.<sup>۹</sup>

چارچوب حمایت، رعایت و جبران خسارت، بحث‌های پیرامون مسؤلیت شرکت‌ها و حقوق بشر را شدت بخشید، و به تصویب «اصول راهنمای ناظر بر تجارت و حقوق بشر» در سال ۲۰۱۱ منجر شد.<sup>۱۰</sup> این اصول راهنما سعی در روشن کردن مفهوم مسؤلیت شرکت‌ها در قبال رعایت حقوق بشر داشته، و یک استاندارد جهانی درباره‌ی جلوگیری و مقابله با ریسک‌های مربوط به آثار نامطلوب [نقض] حقوق بشر در فعالیت‌های تجاری ارائه می‌کند. اصول راهنما در کنار اصول دهگانه‌ی ارائه‌شده توسط سازمان ملل متحد<sup>۱۱</sup>، چارچوب اصلی حاکم بر تجارت و حقوق بشر را تشکیل می‌دهند؛ و از این طریق، بحث مسؤلیت شرکت‌ها در قبال رعایت حقوق بشر، به یک گفتمان غالب تبدیل شده است.

گروه‌های ذینفع اصلی هم از این تحولات استقبال کرده‌اند. بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی، بر مبنای اصول راهنمای مزبور، خط‌مشی‌ها و استانداردهای مورد نظر خود را درباره‌ی تجارت و حقوق بشر تدوین کرده‌اند.<sup>۱۲</sup> برخی

<sup>8</sup> See the UN Global Compact, available at: [www.unglobalcompact.org/Issues/human\\_rights/](http://www.unglobalcompact.org/Issues/human_rights/).

<sup>9</sup> Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, Protect, Respect and Remedy: A Framework for Business and Human Rights, UN Doc. A/HRC/8/5, 7 April 2008, para. 9.

<sup>10</sup> Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework, UN Doc. A/HRC/17/31, 21 March 2011.

<sup>11</sup> The UN Global Compact Ten Principles are ten universally accepted principles in the areas of human rights, labour, environment, and anti-corruption. See: [www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html](http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html).

<sup>12</sup> For example, the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Guidelines for Multinational Enterprises, the Principles of Responsible Investment, the International Standardization Organization (ISO) 26000 Guidance Standard on Social Responsibility, and the International Labour Organization (ILO) Tripartite Declaration Concerning Multinational Enterprises and Social Policy refer to the corporate responsibility to respect human rights and were recently

دولت‌ها نظیر کانادا، استرالیا و انگلستان، در کنار اتحادیه‌ی اروپا<sup>۱۳</sup>، اصول راهنما را در تدوین خط‌مشی عمومی خود مورد توجه قرار داده‌اند، و انتظار می‌رود که بقیه‌ی دولت‌ها نیز شرکت‌ها را نسبت به شفاف‌سازی عملکردشان در زمینه‌ی حقوق بشر، ترغیب و یا مکلف کنند. برخی از شرکت‌های بین‌المللی بزرگ، فرایندهای مراقبتی و احتیاطی خود را با امعان نظر به اصول راهنما مورد بازنگری قرار داده‌اند؛ و با وجود این که اصول مذکور به لحاظ حقوقی الزام‌آور نیستند، مطالبات گروه‌های ذینفع و فشار وارده بر بنگاه‌ها جهت رعایت حقوق بشر رو به افزایش است.<sup>۱۴</sup> سرمایه‌گذاران و سازمان‌های مدافع [حقوق بشر] به نحو فزاینده از شرکت‌ها انتظار دارند که با انجام اقدامات مذکور در اصول راهنما، پایبندی بیشتری نسبت به موازین حقوق بشر نشان دهند.

#### نتایج عملی مسؤولیت شرکت‌ها نسبت به رعایت حقوق بشر

مسؤولیت رعایت حقوق بشر، ناظر بر اصول جهانی حقوق بشر است که در منشور بین‌المللی حقوق بشر<sup>۱۵</sup> و مقاله‌نامه‌های اصلی سازمان بین‌المللی کار (ILO)<sup>۱۶</sup> مورد تأکید قرار گرفته است. این اصول برای شرکت‌ها به مثابه مجموعه‌ای از قواعد بین‌المللی هستند، که می‌توانند بر مبنای آن عملکرد خود را محک بزنند و در قبال عملکردشان پاسخگو باشند.<sup>۱۷</sup> در برخی شرایط ممکن است بنگاه‌ها ملزم باشند که برخی استانداردهای دیگر را نیز در عملکرد خود لحاظ کنند؛ مثلاً هنگامی که در وضعیت خاصه‌ی مسلحانه فعالیت می‌کنند، لازم است به قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه نیز توجه کنند.

مسؤولیت رعایت حقوق بشر برای شرکت‌ها حداقل معادل آن است که حقوق سایرین را نقض نکنند، و آسیبی به سایرین وارد نکنند – مسؤولیتی که می‌تواند به عنوان یک انتظار اولیه از کلیه‌ی شرکت‌ها در کلیه‌ی وضعیت‌ها مطرح باشد.<sup>۱۸</sup> این مسؤولیت صرفاً با ترک فعل محقق نشده، بلکه مستلزم برخی افعال ایجابی از سوی شرکت‌ها است. اصول

---

updated to ensure alignment with the Guiding Principles. In addition, new UN-supported principles covering specific human rights, such as the Children's Rights and Business Principles, were developed for the use and guidance of companies worldwide.

<sup>13</sup> The European Commission's 2011 communication on corporate social responsibility calls on all European businesses to meet their responsibility to respect human rights, as set out in the UN Guiding Principles. The new policy on corporate social responsibility recommends that Member States establish a mix of self and co-regulations that implement the corporate duty to respect human rights, and invites them to present or update their own plans for the promotion of corporate social responsibility by mid-2012. See European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A Renewed EU Strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility*, 25 October 2011, available at: [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/corporate-social-responsibility/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/corporate-social-responsibility/index_en.htm).

<sup>14</sup> Several business-led initiatives such as the Business Leaders Initiative on Human Rights and the Global Business Initiative on Human Rights have also contributed significantly to stimulating the discussion and understanding of the responsibility to respect human rights.

<sup>15</sup> The Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

<sup>16</sup> As set out in the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work (adopted by the International Labour Conference at its Eighty-Sixth Session, Geneva, 18 June 1998).

<sup>17</sup> John Morrison, "Eyes Wide Open": human rights and justifying business engagement. Reflections on the importance of the Khartoum meeting of 17 May 2006 hosted by UNDP and Ahfad University, p. 3, available at: [www.unglobalcompact.org/docs/issues\\_doc/Peace\\_and\\_Business/Eyes\\_wide\\_open.pdf](http://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/Eyes_wide_open.pdf).

<sup>18</sup> See Protect, Respect and Remedy Framework, above note 7, para. 24.

راهنما شامل برخی توصیه‌های مشخص و عملی برای شرکت‌ها در زمینه‌ی ایفاء مسؤولیت‌هایشان در زمینه‌ی حقوق بشر است، منجمله شامل آن که حوزه‌ی تأثیر خود را تعیین کنند،<sup>۱۹</sup> تعهد خود را نسبت به یک خط‌مشی حقوق بشری صراحتاً ابراز کنند،<sup>۲۰</sup> یک چارچوب مدیریتی معطوف به حقوق بشر تدوین کنند،<sup>۲۱</sup> و نسبت به رفتار احتیاطی و مراقبتی ملتزم باشند.<sup>۲۲</sup>

مسؤولیت شرکت‌ها به رعایت حقوق بشر ایجاب می‌کند که یک فرایند مستمر و پویا (متناسب با فضا و حوزه‌ی عملکرد و ابعاد شرکت) وجود داشته باشد، که بنگاه‌ها بر مبنای آن بتوانند نسبت به آثار حقوق بشری فعالیت‌ها و روابط تجاری خود (از قبیل روابط با فروشندگان، مشتریان، شرکای تجاری و سایر نهادها در زنجیره‌ی ارزش) آگاه شده، و از بروز آثار منفی جلوگیری کنند، یا نسبت به جبران آثار منفی اقدام کنند.<sup>۲۳</sup> از شرکت‌ها انتظار می‌رود که آثار حقوق بشری بالقوه‌ی فعالیت‌هایشان را مورد ارزیابی قرار دهند، و بر اساس نتایج این ارزیابی‌ها اقدام مناسب انجام دهند. آنها همچنین موظف هستند که اثربخشی اقدامات خود را دائماً رصد کنند تا بتوانند گزارش دقیقی راجع به آثار حقوق بشری خود ارائه کنند. نهایتاً لازم است که چارچوبی برای جبران خسارات احتمالی پیش‌بینی شود.

در کلیه‌ی مراحل این فرایند، لازم است که دیدگاه‌های گروه‌های ذینفع مورد توجه قرار گیرد، و مشارکت آنها در سطح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی جلب شود. رفتار مراقبتی در حوزه‌ی حقوق بشر، فرایندی است که به شرکت‌ها کمک می‌کند تا مسؤولیت خود را هم نسبت به افراد و جوامعی که متأثر از فعالیت آنها هستند؛ و هم نسبت به سهامداران، سرمایه‌گذاران یا شرکای تجاری ایفا نموده، و بدین ترتیب حداکثر منفعت شرکت را تضمین کنند. برای دستیابی به مدیریت مؤثر در حوزه‌ی حقوق بشر، لازم است که همراهی و گفتگوی جدی و مؤثر با گروه‌های ذینفع، بر مبنای اصول شفافیت و پاسخگویی، انجام گیرد.

### مشارکت گروه‌های ذینفع، شرط اساسی برای تضمین رعایت حقوق بشر

مشارکت ذینفعان در کلیه‌ی بخش‌های چارچوب مدیریتی مبتنی بر حقوق بشر، یک شرط اساسی برای ایفاء مسؤولیت‌های شرکت در حوزه‌ی حقوق بشر است. این امر یک اقدام موردی و منفرد نیست؛ بلکه یک فرایند یادگیری شامل تعهدات بلندمدت است.<sup>۲۴</sup>

<sup>19</sup> See Guiding Principles, above note 8, para. 11.

<sup>20</sup> *Ibid*, para. 16.

<sup>21</sup> *Ibid*, para. 19.

<sup>22</sup> *Ibid*, para. 17-22.

<sup>23</sup> United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *The Corporate Responsibility to Respect Human Rights: an Interpretative Guide*, HR/PUB/12/02, OHCHR, New York and Geneva, 2012, p. 5, available at: [www.ohchr.org/Documents/Publications/HR.PUB.12.2\\_En.pdf](http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR.PUB.12.2_En.pdf).

<sup>24</sup> Barbara Dubach, *Systematic Stakeholder Engagement: a Key for Assessing and Addressing Changes in the Global Societal Environment*, 2011, p. 7, available at: [www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2011/06/dubachepaper.pdf](http://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2011/06/dubachepaper.pdf).

مشارکت گروه‌های ذینفع بدین معنی است که شرکت نسبت به مطالبات گروه‌هایی که از فعالیت‌های تجاری و نتایج آن متأثر می‌شوند یا به آن وابسته هستند، آگاه و پاسخگو باشد؛ و در عین حال منافع مختلف این گروه‌ها را تأمین کند و بین منافع مختلف توازن ایجاد کند. نوعاً گروه‌های ذینفع عبارتند از مستخدمین شرکت (ذینفعان داخلی)؛ سهامداران، سرمایه‌گذاران، مشتریان، شرکای تجاری، فروشندگان و نهادهای نظارتی (که تحت عنوان «ذینفعان خارجی تجاری» شناخته می‌شوند)؛ و همچنین جامعه‌ی مدنی، اعضاء جامعه، سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی («ذینفعان خارجی غیرتجاری»).

شرکت‌ها به نحو فزاینده‌ای با ریسک‌های تجاری و ریسک‌های اعتباری ناشی از روابط نادرست با ذینفعان، و همچنین با فرصت‌های ناشی از تقویت اینگونه روابط آشنا شده‌اند. توسعه‌ی فعال روابط خوب با ذینفعان و حفظ اینگونه روابط، برای بهبود مدیریت ریسک و دستیابی به نتایج بهتر ضرورت دارد.<sup>۲۵</sup> این امر با لحاظ درک و احترامی که شرکت‌ها نسبت به جوامع پیرامون محل فعالیت خود حاصل می‌کنند، برای آنها این امکان را فراهم می‌آورد که بتوانند انتظارات اجتماعی متغیر در حوزه‌ی فعالیتشان را پیش‌بینی نموده و متناسب با این انتظارات اجتماعی عمل کنند. همچنین همراهی ذینفعان به شرکت‌ها این امکان را می‌دهد که در شرایط بحرانی رویه‌های تجاری مناسبی در پیش بگیرند، و فرایندهایی جهت دستیابی به اجماع و اعتماد در جامعه ایجاد کنند، و بدین ترتیب بتوانند مجوزهای اجتماعی لازم برای فعالیت‌های خود را کسب و حفظ نمایند. با این حال برای بسیاری از شرکت‌ها پیدا کردن رهیافت صحیح برای مشارکت ذینفعان و دستیابی به منافع گسترده‌ای که این رهیافت برای آنان به دنبال دارد، همچنان ناشناخته باقی مانده است.<sup>۲۶</sup>

اصول راهنما	توصیه جهت همراه کردن ذینفعان
خط‌مشی مبتنی بر حقوق بشر	خط‌مشی حقوق بشر با مشورت گروه‌های ذینفع تهیه شود، و یا حداقل توسط ذینفعان خارجی مربوطه مورد بررسی قرار بگیرد. <sup>۲۷</sup>
رفتار مراقبتی در حوزه‌ی حقوق بشر	در فرایند رفتار مراقبتی در حوزه‌ی حقوق بشر، مشورت مؤثر با گروه‌های ذینفع و جوامعی که از فعالیت‌های شرکت متأثر می‌شوند، و به ویژه ارزیابی آثار حقوق بشری فعالیت‌های شرکت، امری ضروری است. <sup>۲۸</sup> در مواقعی که شرکت در شرایط بحرانی یا محیط‌های پرخطر فعالیت می‌کند، بهتر است یک کارشناس مستقل یا یک هیأت مشورتی، ارزیابی‌های انجام‌شده را مورد بررسی قرار دهد.

<sup>25</sup> International Finance Corporation, Stakeholder Engagement: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets, May 2007, pp. 1-2, available at: [www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics\\_ext\\_content/ifc\\_external\\_corporate\\_site/ifc+sustainability/publications/publications\\_handbook\\_stakeholderengagement\\_wci\\_1319577185063](http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+sustainability/publications/publications_handbook_stakeholderengagement_wci_1319577185063).

<sup>26</sup> B. Dubach, above note 22, p. 1.

<sup>27</sup> See Guiding Principles, above note 8, para. 16.

<sup>28</sup> *Ibid*, para. 18

<p>با گروه‌های ذینفع محلی درباره‌ی چالش‌ها و پیچیدگی‌های فرایند اجرا مشورت شود،<sup>۲۹</sup> و از آنان برای مشارکت در ارزیابی و نظارت بر عملکرد شرکت دعوت به عمل آید.<sup>۳۰</sup> در جوامع بحران‌زده و مناطق پرخطر، به ویژه در شرایطی که تنش میان گروه‌های مختلف ادامه دارد، یک رهیافت فراگیر و جامع نسبت به این گروه‌ها اتخاذ شود.<sup>۳۱</sup></p>	<p>انطباق برنامه‌های عملی با موازین حقوق بشر</p>
<p>فرایندها و اقدامات انجام‌شده به منظور کاهش آثار منفی و ارتقاء تمتع از حقوق بشر، و همچنین حاصل عملکرد شرکت در این حوزه‌ها، در فواصل زمانی منظم به اطلاع ذینفعان داخلی و خارجی برسد؛ به عنوان مثال در پایگاه اینترنتی و یا در گزارش‌های سالانه‌ی شرکت.<sup>۳۲</sup></p> <p>همچنین این امر نیز حائز اهمیت است که مسؤلیت‌پذیری نسبت به آثار حقوق بشری ناشی از فعالیت‌های شرکت، به شکل عمومی اعلام گردد.<sup>۳۳</sup></p>	<p>اطلاع‌رسانی در زمینه‌ی حقوق بشر</p>
<p>روش‌های غیرقضایی مؤثر برای جبران خسارت، شامل گزینه‌های مختلف جهت بررسی اعتراضات و دخیل کردن ذینفعان مختلف در طراحی و آگاه‌سازی نسبت به سازوکارهای حل اختلافات و سازوکارهای شکایت، نظارت بر عملکرد این سازوکارها، و جستجوی راه‌حل برای شکایات حل‌نشده و مسائل پیچیده خواهد بود.<sup>۳۴</sup></p> <p>برای شکایات حل‌نشده و مسائل پیچیده، یک سازوکار رسیدگی با حضور ذینفعان مختلف توصیه می‌شود.</p>	<p>جبران خسارت</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- رسیدگی به اعتراض‌ها</li> <li>- سازوکار حل اختلافات</li> <li>- سازوکار شکایات</li> </ul>

جدول ۱- توصیه‌هایی جهت همراه کردن ذینفعان، بر مبنای اصول راهنما

تحقق فرصت‌های حاصل از همراهی گروه‌های ذینفع، نیازمند این است که فرایندهای آینده‌نگر و نظام‌مند درباره‌ی همراهی ذینفعان، در استراتژی شرکت پیش‌بینی شوند. برای اداره‌ی صحیح این فرایند، برخی اقدامات اولیه ضروری هستند. نخست، لازم است گروه‌های ذینفع که از اقدامات تجاری تأثیر می‌پذیرند و به این اقدامات وابسته هستند، به درستی شناسایی و اولویت‌بندی شوند؛ و نیازها و علایق آنها نیز مورد توجه و ارزیابی قرار گیرد. بر اساس تحلیل ذینفعان و ارزیابی نیازهای آنان، باید یک استراتژی مناسب برای مشارکت گروه‌های ذینفع تدوین شود، که این استراتژی باید شامل اهداف مشخص و قابل اندازه‌گیری، و همچنین شامل تعریف فعالیت‌های لازم برای نیل به این اهداف باشد. اجرای این استراتژی و نظارت بر تأثیرگذاری آن، می‌بایست با مشورت و همکاری ذینفعان انجام گیرد. نهایتاً لازم است که عملکرد و دستاوردهای شرکت نیز به ذینفعان گزارش داده شود.

<sup>29</sup> Ibid, para. 20(b)

<sup>30</sup> UN Global Compact, *Blueprint for Corporate Sustainability Leadership*, p. 11, available at: [http://unglobalcompact.org/docs/news\\_events/8.1/Blueprint.pdf](http://unglobalcompact.org/docs/news_events/8.1/Blueprint.pdf).

<sup>31</sup> UN Global Compact Office, *Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected and High-risk Areas: A Resource for Companies and Investors*, UN Global Compact and PRI, June 2010, p. 22, available at: [www.unglobalcompact.org/docs/issues\\_doc/Peace\\_and\\_Business/Guidance\\_RB.pdf](http://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/Guidance_RB.pdf).

<sup>32</sup> See Guiding Principles, above note 8, para. 21.

<sup>33</sup> Ibid.

<sup>34</sup> See Guiding Principles, above note 8, paras. 22, 28–29, 31.



این اقدامات ناظر بر ایجاد روابط خوب با گروه‌های ذینفع، جهت ایفاء مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها نسبت به رعایت حقوق بشر و اجرای موفقیت‌آمیز اصول راهنما، ضروری هستند.

#### همراه کردن ذینفعان در فضای تجارت و حقوق بشر

در فضای بحث مسؤولیت شرکت‌ها در قبال رعایت حقوق بشر، مشارکت گروه‌های ذینفع باید به عنوان یک عنصر اصلی در فعالیت‌های روزمره‌ی تجاری لحاظ شود؛ چرا که مشارکت گروه‌های ذینفع کمک می‌کند تا آثار حقوق بشری، فرصت‌ها و چالش‌های بالقوه، هم در مراحل اولیه و هم در کلیه‌ی مراحل توسعه و پیاده‌سازی چارچوب حقوق بشری حاکم بر فعالیت تجاری، همسو با توصیه‌های مندرج در اصول راهنما و به نحوی که در جدول فوق شرح داده شده، مورد توجه قرار بگیرد.

هنگامی که یک شرکت قلمرو اثرگذاری خود (شامل فرصت‌هایی برای تحقق استیفاء حقوق بشر و دستیابی به بهترین نتایج ممکن) را ترسیم می‌کند،<sup>۳۵</sup> یک خط‌مشی حقوق بشری تدوین می‌کند، و یک رهیافت مراقبتی اتخاذ می‌کند، فرایندهای آینده‌نگر مبتنی بر مشارکت گروه‌های ذینفع (شامل ارزیابی نیازها، مشارکت، و مجامع متشکل از ذینفعان مختلف) دارای اهمیت استراتژیک خواهند بود.<sup>۳۶</sup> جهت بهره‌برداری از این فرایندها، شرکت می‌تواند فعالیت‌های متنوعی را انجام دهد: این فعالیت‌ها شامل اطلاع‌رسانی، برقراری ارتباط، مشورت، مذاکره، مشارکت، همکاری، یا توانمندسازی ذینفعان هستند. موفقیت و پیشرفت این فعالیت‌ها، به میزان تعهد شرکت نسبت به همراه کردن ذینفعان بستگی دارد.

از این منظر، هدف از مشارکت ذینفعان آن است که روابطی در سطح شرکت و با گروه‌های خارج از شرکت برقرار گردد، که این روابط می‌تواند بر شناسایی و رشد ارزش‌های حقوق بشر در قلمرو اثرگذاری شرکت، به نحو مستقیم یا غیرمستقیم تأثیر بگذارد.<sup>۳۷</sup> هدف آن است که درباره‌ی ریسک‌ها و فرصت‌های پیش روی شرکت در زمینه‌ی حقوق بشر، آگاهی‌بخشی صورت بگیرد؛ و زمینه‌ی مناسبی برای گفتگوی سازنده و دستیابی به اتفاق نظر به نفع تمامی طرف‌های درگیر، شامل نیروی کار شرکت، فراهم گردد. این روابط می‌باید بر شفافیت و پاسخگویی مبتنی باشد، تا اعتماد میان ذینفعان تقویت شود.

برای شناسایی ذینفعان خارجی و دخیل کردن آنان در فرایند مدیریت در حوزه‌ی حقوق بشر، لازم است تعیین شود که: چه اشخاصی در زنجیره‌ی ارزش ممکن است از فعالیت‌های تجاری شرکت، تأثیر مثبت و یا تأثیر منفی بپذیرند؟

<sup>35</sup> Encouraged by the Guiding Principles (para. 11) and the UN Global Compact Ten Principles (Principle 1).

<sup>36</sup> Various guidance tools and standards refer to or encourage exercising stakeholder engagement throughout the process of respecting and supporting human rights in business operations and activities, such as the UN Global Compact Ten Principles, the Guiding Principles, the ISO 26000 standard, the Global Reporting Initiative, and the International Finance Corporation Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets. Particularly useful is the Guide for Integrating Human Rights into Business Management, produced by the Business Leaders Initiative on Human Rights, UN Global Compact, and the UN OHCHR, available at: [www.integrating-humanrights.org](http://www.integrating-humanrights.org).

<sup>37</sup> See Guide for Integrating Human Rights, above note 34.

کدام اشخاص در گذشته در هنگام ارزیابی این مسائل دخیل بوده‌اند؟ کدام اشخاص می‌توانند به شرکت در ارزیابی آثار فعالیت‌ها کمک کنند، و چه اشخاصی می‌توانند بر توانایی شرکت در ایفای مسؤولیت‌ها تأثیر بگذارند؟ چه اشخاصی در صورت دخیل نشدن در این فرایند، ممکن است متضرر شوند؟

تعیین نمایندگان گروه‌های ذینفع (تضمین این که همه‌ی گروه‌ها به درستی نمایندگی می‌شوند) و مشورت با این نمایندگان، می‌تواند راه مؤثری جهت درک علایق و نیازهای آنان، انتشار اطلاعات در جمع گسترده‌ای از ذینفعان، و دستیابی به راه‌حل‌های مشترک باشد. بدین ترتیب دخیل کردن ذینفعان در مراحل اولیه، فرصت ارزشمندی در اختیار شرکت قرار می‌دهد تا بر درک عمومی تأثیر بگذارند، و هماهنگی مثبت با گروه‌های ذینفع را از همان ابتدای کار تضمین کنند.<sup>۳۸</sup> به علاوه در موقعیت‌های چالش‌برانگیز، این امر می‌تواند به مثابه یک سرمایه در اختیار شرکت باشد، و در جلوگیری از بروز مخاصمات و تقویت ثبات و امنیت در عملیات تجاری، مؤثر واقع گردد.

لذا این نکته حائز اهمیت است که در هنگام دخیل کردن ذینفعان، راجع به میزان انتشار اطلاعات توافق گردد؛ به نحوی که اطلاعات منتشرشده همواره مؤثر، جامع و در دسترس باشند، و صرفاً به انتشار دستاوردهای شرکت در ایفای مسؤولیت‌ها در حوزه‌ی حقوق بشر اکتفا نشود؛ بلکه مسائل چالشی نیز به درستی مورد توجه قرار گیرند.<sup>۳۹</sup> بنابراین بنگاه‌ها باید ذینفعان مستقیم را در امر نظارت بر آثار فعالیت‌های تجاری دخیل نموده، و همچنین به منظور افزایش شفافیت و اعتبارشان، از ناظران خارجی نیز در این امر استفاده کنند.<sup>۴۰</sup>

در مسائل چالشی و پیچیده، لازم است که بنگاه‌ها در بادی امر با گروه‌های ذینفع مشورت کنند – مشورتی فراگیر و جامع شامل مستندسازی فرایند؛ و پیگیری نتایج، شامل گزارش‌دهی به گروه‌های ذینفع. در گام بعد شرکت‌ها باید روش‌های سهل‌الوصولی را طراحی کنند، که ذینفعان بتوانند با به کارگیری این روش‌ها، اعتراضات و دغدغه‌های خود را درباره‌ی فعالیت‌های تجاری بیان نموده، و در یک فرایند مذاکره مبتنی بر حسن نیت که منافع همه‌ی طرف‌ها را تأمین می‌کند، وارد شوند؛ به ویژه از طریق فعال ساختن سازوکارهای مستقل غیرقضایی برای جبران خسارت (از قبیل فرایند شکایات و حل اختلافات و سازوکار چندجانبه برای رسیدگی به اعتراضات). این سازوکارها باید مشروع، سهل‌الوصول، قابل پیش‌بینی، حق‌محور، منصفانه، شفاف، و مبتنی بر گفتگو و مشارکت باشند.<sup>۴۱</sup>

سازوکارهای جبران خسارت در سطح شرکتی، به عنوان مثال ممکن است بنگاه‌ها را قادر بسازند تا پیش از آن که اعتراضات تبدیل به دادخواست‌های حقوقی شوند یا نشر عمومی آنها باعث تخریب وجهه و اعتبار بنگاه شود، در مراحل اولیه به این اعتراضات رسیدگی نمایند. علاوه بر این با پیگیری کردن شکایات، شرکت‌ها می‌توانند مشکلات سیستماتیک را شناسایی نموده و روش‌های مناسبی را برای مقابله یا کاهش آثار نامطلوب این مشکلات در حوزه‌ی حقوق بشر

<sup>38</sup> See International Finance Corporation, above note 23, p. 5.

<sup>39</sup> See Guide for Integrating Human Rights into Business Management, above note 34.

<sup>40</sup> Ibid.

<sup>41</sup> See Guiding Principles, above note 8, para. 31.

پیش‌بینی کنند و از بروز چالش‌ها یا اختلافات در آینده نیز جلوگیری کنند.<sup>۴۲</sup> بدین ترتیب جبران خسارت، مکمل چارچوب مراقبتی و احتیاطی شرکت‌ها است.

#### مجموع متشکل از ذینفعان متعدد

به ویژه مجموع متشکل از ذینفعان متعدد، جایی که طرف‌های مختلف فعالانه در بررسی مسائل چالشی و یافتن راه‌حلهای اجماعی برای این مسائل تلاش می‌کنند، ابزار بسیار مناسبی برای شرکت‌های تجاری هستند تا بتوانند توفیق خود را جهت ایفاء مسؤولیت‌شان نسبت به رعایت حقوق بشر تضمین کنند. این شکل از مشارکت ذینفعان، راه بسیار مؤثری برای توفیق در جلوگیری، کاهش، و حل اختلافات در مقابل شرکت قرار می‌دهد، و همچنین فرصت‌هایی را برای کلیه طرف‌های درگیر فراهم نموده، و حتی به توسعه‌ی استانداردها در صنعت مربوطه کمک می‌کند؛ چنان که غالباً این توسعه‌ی استانداردها در برنامه‌های ابتکاری در سطح بین‌المللی، از قبیل ابتکار جهانی گزارش دادن (Global Reporting Initiative) ملاحظه می‌شود.<sup>۴۳</sup>

در سطح محلی، اینگونه سازوکارها برای تجمیع ذینفعان مختلف و شنیدن اظهارات آنها، و تشخیص نیازها و علایقشان ضرورت دارد. این سازوکارها فرصت بسیار مناسبی هستند برای جلب دیدگاه اعضای جامعه و بررسی مسائل محلی، که نهایتاً باعث پرهیز از تقابل میان شرکت با جوامع محلی می‌گردد. یکی از گزینه‌های موجود عبارت است از هیأت‌های مشورتی متشکل از نمایندگان گروه‌های اجتماعی، که در آن ذینفعان مختلف به طور منظم با یکدیگر ملاقات نموده و راجع به مسائل مربوط به فعالیت‌های شرکت بحث می‌کنند. در مورد شکایات حل‌نشده و پیچیده، مرجع آن است که شیوه‌های جبران خسارت از طریق سازوکار رسیدگی توسط گروه‌های مختلف ذینفع پیگیری شود، که در آن فرصت کافی برای طرح و رسیدگی به اعتراضات از سوی گروه‌های مختلف وجود داشته باشد.

همچنین شایسته است که بنگاه‌ها مسأله‌ی مشارکت راهبردی و همکاری با برخی گروه‌های ذینفع را به منظور بررسی و حل چالش‌ها در حوزه‌ی حقوق بشر، مورد توجه قرار دهند. این گونه تلاش‌های معطوف به همکاری، ممکن است در قالب شراکت بین بخش عمومی و بخش خصوصی، شبکه‌ها و ائتلاف‌ها (با سایر شرکت‌ها، یا شرکای تجاری، تأمین‌کنندگان، دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی) و یا مشارکت با فعالان جامعه‌ی مدنی (از قبیل سازمان‌های غیردولتی) انجام شود.

سودمند بودن این ترتیبات برای بنگاه‌ها و سایر ذینفعان می‌شود، به خوبی در رویه‌ی موفقیت‌آمیز «مجمع جهانی زنجیره‌های تأمین پایدار»، وابسته به «انجمن شرایط کار منصفانه» (Fair Labor Association) مشهود است.<sup>۴۴</sup> مجمع

<sup>42</sup> See International Finance Corporation, above note 23, p. 6.

<sup>43</sup> The Global Reporting Initiative develops its largely adopted Sustainability Reporting Guidelines through a consensus-seeking, multi-stakeholder process involving participants drawn from global business, civil society, labour, academia, and professional institutions. See: [www.globalreporting.org/Pages/default.aspx](http://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx)

<sup>44</sup> The Global Forum, established in 2011, is an institution intended to engage multiple stakeholders, independent from their affiliation with the Fair Labor Association (FLA), to address labour, human rights, and environmental issues that arise throughout

جهانی یک فضای امن و غیرقضاوتی (بدون امکان اتهام‌زنی و شرم‌نامه‌سازی) در اختیار گروه‌های ذینفع قرار می‌دهد که در آن بتوانند به راحتی درباره‌ی مسائل مورد اختلاف مباحثه نموده، و دیدگاه‌های خاص خود را با شرکای صنعتی، سازمان‌های غیردولتی در سطح ملی و بین‌المللی، اتحادیه‌های تجاری، کارشناسان برجسته، و مردم دخیل در شبکه‌ی گسترده‌ی تأمین، مطرح کنند.<sup>۴۵</sup>

بنا به نظر اورت وَن هیردِن (Auret van Heerden)<sup>۴۶</sup>، رهیافت مستقل، منسجم و کل‌نگر مجمع جهانی، باعث ایجاد و تقویت ارتباطها و ارتقاء روابط متقابل بین گروه‌های ذینفع گردیده است. این امر سبب شده که گروه‌های ذینفع ضمن اعتماد به یکدیگر، بتوانند چالش‌های موجود را در فضایی باز به بحث بگذارند، درباره‌ی راه‌حل‌های ممکن به توافق برسند، و از همه مهم‌تر، نتایج به دست آمده را از آن خود بدانند و خود را نسبت به این نتایج پاسخگو بدانند.

با این حال دخیل کردن گروه‌های ذینفع، به هر صورت امری بدون چالش نیست؛ چالش‌هایی که به طبیعت فرایند شناسایی و ایجاد هماهنگی و توازن میان منافع گروه مختلف، مربوط می‌شوند. بنگاه‌ها در اغلب موارد با مشکلات مختلفی مواجه هستند، مشکلاتی در این زمینه که کدامیک از پیشنهادها و نظرات ارائه‌شده از سوی ذینفعان را مورد پذیرش قرار دهند؛ چگونه این امر را برای گروه‌های ذینفع توجیه کنند که برخی پیشنهادها را پذیرفته و برخی را رد کرده‌اند؛ چگونه به اعتراضات رسیدگی کنند؛ و چگونه مسائل چالش‌برانگیز طرح‌شده را پیگیری نمایند. یکی از شروط اصلی برای توفیق در دخیل کردن گروه‌های ذینفع آن است که شرکت درباره‌ی اقدامات خود، صریح، شفاف و پاسخگو باشد. این امر در درازمدت از دلسرد شدن ذینفعان جلوگیری می‌کند.

### فعالیت در کشورهای بحران‌زده یا مناطق پرخطر و مشارکت گروه‌های ذینفع

هنگام فعالیت در کشورهای بحران‌زده یا مناطق پرخطر، شرکت‌ها غالباً با ریسک‌های عملیاتی، حقوقی، و اعتباری مختلفی مواجه هستند.<sup>۴۷</sup> خشونت گسترده، نبود ثبات سیاسی، ناتوان شدن ساختار حکمرانی و یا حتی سرکوب، تنش‌های اجتماعی، فقر، و سقوط زیرساخت‌های مدنی ممکن است تهدیدی علیه کارمندان و علیه امنیت فعالیت‌های تجاری شرکت باشند؛ در عین حال ضعف در اجرای قوانین، ضعف نهادها، فساد در سطوح مختلف، نقض حقوق بشر، و نقض مقررات حقوق داخلی یا حقوق بین‌الملل، توسعه‌ی مسؤولانه‌ی فعالیت‌های شرکت را با موانع جدی مواجه می‌کنند.

---

the supply chains in various industrial sectors or product categories, and where there are identifiable regulatory gaps. See: [www.fairlabor.org/global-forumsustainable-supply-chains](http://www.fairlabor.org/global-forumsustainable-supply-chains) (last visited 25 March 2013).

<sup>45</sup> FLA, 2011 Annual Report, June 2012, p. 29, available at:

[www.fairlabor.org/sites/default/files/documents/reports/2011\\_annual\\_report.pdf](http://www.fairlabor.org/sites/default/files/documents/reports/2011_annual_report.pdf) (last visited 25 March 2013)

<sup>46</sup> President and CEO of the FLA, at the First United Nations Forum on Business and Human Rights, which took place in Geneva in December 2012. UN Human Rights Council, 'Summary of discussions of the Forum on Business and Human Rights, prepared by the Chairperson, John Ruggie', UN Doc. A/HR/FBHR/2012/4, 23 January 2013, p. 7, para. 30, available at: [www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/ForumSession1/A\\_HRC\\_FBHR\\_2012\\_4\\_en.pdf](http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/ForumSession1/A_HRC_FBHR_2012_4_en.pdf) (last visited 25 March 2013).

<sup>47</sup> Institute for Business and Human Rights, From Red to Green Flags: The Corporate Responsibility to Respect Human Rights in High-Risk Countries, London, 2011, p. 1.

نبود یک چارچوب سیاسی و اقتصادی پیش‌بینی‌پذیر و خطر بروز خشونت و درگیری، میدان پرمخاطره‌ای از مسائل مدیریتی به وجود می‌آورند،<sup>۴۸</sup> زیرا جریان تولید و تأمین کالا از این شرایط متأثر می‌شود، هزینه‌های عملیاتی افزایش می‌یابد، فعالیت‌های تجاری با تأخیر مواجه می‌شود، و ممکن است اعتبار شرکت نیز آسیب ببیند. علاوه بر این در شرایط عملیاتی دشوار، احتمال آن که فعالیت‌های تجاری باعث نقض حقوق بشر شود، بسیار بیشتر از شرایط باثبات است. در واقع «ترکیب بین سرمایه‌گذاری خارجی با کشورهای پرخطر بسیار نگران‌کننده است: تظاهرات و تقابلهای خشونت‌آمیز در سطح داخلی، و محکومیت و کارزارهای مشابه در سطح بین‌المللی».<sup>۴۹</sup>

برای ارزیابی سطح کلی آسیب‌پذیری در برابر بحران، چه پیش از سرمایه‌گذاری در یک کشور خاص و چه در قالب ارزیابی‌های دوره‌ای، به ویژه در شرایطی که بی‌ثباتی سیاسی و خشونت ناگهان شدت می‌گیرد، شرکت‌ها بسته به این که با چه وضعیتی روبرو باشند، می‌توانند از یکی از ابزارهای ذیل بهره بگیرند: شاخص دولت‌های ناتوان،<sup>۵۰</sup> اطلس ریسک حقوق بشر،<sup>۵۱</sup> شاخص ضد پولشویی بازل ۲۰۱۲،<sup>۵۲</sup> ابزار مؤسسه‌ی سوئیس پیس (Swisspeace) برای ارزیابی شرایط بحرانی،<sup>۵۳</sup> و ابزار سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه برای آگاهی از ریسک‌های پیش روی شرکت‌های چندملیتی در مناطقی که با ضعف حکمرانی مواجه هستند.<sup>۵۴</sup>

هنگام مواجهه با ریسک بالای بروز بحران، شرکت‌ها دو گزینه پیش رو دارند: یا از فعالیت در این شرایط صرف‌نظر نموده و کشور را ترک کنند، و یا ریسک‌های مربوط به بحران را به نحو مؤثر مدیریت کرده و سعی در ایفای نقش جهت ایجاد یک فضای باثبات داشته باشند. بنگاه‌هایی که تصمیم می‌گیرند در مناطق بحران‌زده و پرخطر بمانند و فعالیت کنند، با چالش‌های پیچیده‌ای مواجه می‌شوند. برخی از سؤالاتی که این بنگاه‌ها باید بدانها پاسخ دهند، شامل آن است که به منظور تضمین رعایت حقوق بشر در عملیات تجاری، چه اقداماتی باید انجام دهند، به ویژه در شرایطی که سایرین (به ویژه دولت‌ها) به تعهدات خود پایبند نیستند؛ آیا در این شرایط بنگاه‌ها مسؤولیت‌های اضافی به عهده دارند، و در این

<sup>48</sup> *Ibid.*, p. 1.

<sup>49</sup> *Ibid.*

<sup>50</sup> The Failed States Index 2011 – an annual ranking prepared by the Fund for Peace and published by *Foreign Policy* – analyses countries worldwide and rates them according to 12 indicators of pressure on the state, from refugee flows to poverty, public services to security threats. See: [www.foreignpolicy.com/failedstates](http://www.foreignpolicy.com/failedstates).

<sup>51</sup> The stated goal of the Human Rights Risk Atlas is to 'to help business, investors and international organisations assess, compare and monitor human rights risk across all countries'. The Atlas uses 31 different human rights risk indices (e.g., human security, labour rights and protection, civil and political rights, and access to remedy) to map out the human rights risks for business involvement around the world. The Atlas also incorporates the Protect, Respect and Remedy Framework in evaluating the gravity of human rights violations. See: <http://maplecroft.com/themes/hr/>.

<sup>52</sup> The Basel AML Index 2012 is a publicly available global ranking that assesses countries' risk levels regarding money laundering and terrorist financing developed by the Basel Institute on Governance. See: <http://index.baselgovernance.org/>.

<sup>53</sup> The Swisspeace Business Conflict Check, a self-assessment and consultancy service offered to MNEs and SMEs active in politically unstable contexts, assists corporations in analysing their risk environment and defining strategies to cope with challenges arising from conflict. See: <http://businessconflictcheck.swisspeace.ch/en/>.

<sup>54</sup> The OECD Risk Awareness Tool addresses risks and ethical dilemmas that companies are likely to face in weak governance zones. See [www.oecd.org/daf/internationalinvestment/corporateresponsibility/36885821.pdf](http://www.oecd.org/daf/internationalinvestment/corporateresponsibility/36885821.pdf).

صورت عواقب این مسؤولیت‌های اضافی چیست؛<sup>۵۵</sup> و چگونه می‌توان از ایجاد تنش با جامعه و یا در درون جامعه جلوگیری کرد، و از شدت گرفتن خشونت‌ها پرهیز نمود.

پیچیدگی وضعیت‌های بحرانی نیازمند چارچوب‌های مشترک، درک مشترک در شرکت‌ها درباره‌ی الزامات رفتار مسؤولانه در وضعیت‌های حساس، و آگاهی درباره‌ی عوامل محیطی است. افزون بر اصول راهنما و اصول دهگانه که توسط سازمان ملل متحد ارائه شده، اسناد راهنمای دیگری هم وجود دارند که به طور خاص به این موضوع می‌پردازند. بررسی اجمالی این اسناد و ابزارهای مربوطه ذیلاً ارائه شده است.

#### *اسناد راهنما درباره‌ی عملیات در کشورهای بحران‌زده و مناطق پرخطر*

سازمان ملل متحد، با ملاحظه‌ی اصول سرمایه‌گذاری مسؤولانه، سندی را تحت عنوان «راهنمای تجارت مسؤولانه در مناطق بحران‌زده و پرخطر» تهیه کرده است.<sup>۵۶</sup> هدف این سند راهنما عبارت است از کمک به شرکت‌ها جهت اجرای مسؤولانه‌ی فعالیت‌های تجاری در مناطق بحران‌زده و پرخطر بر مبنای اصول دهگانه؛ و ارائه‌ی مرجعی برای گفتگوی سازنده میان شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران درباره‌ی مقتضیات رفتار مسؤولانه در محیط‌های عملیاتی دشوار. سند راهنما رفتارهای تجاری مسؤولانه را در چهار حوزه مطالعه نموده - فعالیت‌های تجاری، روابط با حکومت، مشارکت ذینفعان محلی، و سرمایه‌گذاری اجتماعی راهبردی - و چالش‌ها و فرصت‌های موجود در هر حوزه را معرفی کرده است.

سند دیگر با عنوان اصول اختیاری درباره‌ی امنیت و حقوق بشر<sup>۵۷</sup>، راهنمایی در اختیار شرکت‌ها در حوزه‌های استخراج و انرژی قرار می‌دهد تا «ایمنی و امنیت فعالیت‌هایشان را در یک چارچوب عملیاتی منطبق بر حقوق بشر و آزادی‌های اساسی حفظ کنند».<sup>۵۸</sup> این سند همچنین می‌تواند مورد استفاده‌ی شرکت‌هایی قرار بگیرد که در زمینه‌ی امنیت عمومی و خصوصی در مناطق پرخطر فعال هستند. از سوی دیگر، سند راهنمای رفتار مراقبتی برای زنجیره‌های تأمین مواد معدنی از مناطق بحران‌زده و پرخطر که توسط سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه منتشر شده<sup>۵۹</sup>، شامل توصیه‌های مدیریتی برای تأمین مسؤولانه‌ی مواد معدنی در سطح جهان است، به نحوی که شرکت‌ها از این طریق به رعایت حقوق بشر اهتمام ورزند و به واسطه‌ی تصمیمات و فعالیت‌هایشان، منجمله انتخاب تأمین‌کنندگان کالا، باعث تشدید بحران نشوند.<sup>۶۰</sup>

<sup>55</sup> See *From Red to Green Flags*, above note 45, p. 2.

<sup>56</sup> See *Guidance on Responsible Business*, above note 29.

<sup>57</sup> Voluntary Principles on Security and Human Rights, available at: [www.voluntaryprinciples.org/files/voluntary\\_principles\\_english.pdf](http://www.voluntaryprinciples.org/files/voluntary_principles_english.pdf).

<sup>58</sup> See 'Voluntary Principles on Security and Human Rights, Fact Sheet Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, U.S. Department of State', 20 December 2000, available at: [www1.umn.edu/humanrts/links/volprinciples.html](http://www1.umn.edu/humanrts/links/volprinciples.html).

<sup>59</sup> OECD, *Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-affected and High-risk Areas*, OECD Publishing, 2011, available at: [www.oecd.org/daf/internationalinvestment/guidelinesformultinationalenterprises/46740847.pdf](http://www.oecd.org/daf/internationalinvestment/guidelinesformultinationalenterprises/46740847.pdf).

<sup>60</sup> *Ibid.*, Foreword.

در سال ۲۰۱۱، انستیتوی حقوق بشر و تجارت گزارشی را تحت عنوان پرچم‌های سرخ تا پرچم‌های سبز: مسؤلیت شرکت‌ها نسبت به رعایت حقوق بشر در کشورهای پرخطر منتشر کرد.<sup>۶۱</sup> گزارش مذکور مسائل خاص حقوق بشر و چالش‌های پیش روی شرکت‌های فعال در مناطق برخوردار از حکمرانی ضعیف یا دولت‌های ناتوان را مورد بررسی قرار داده است. این گزارش همچنین شامل راهنمای تفصیلی برای رهبران عرصه‌ی تجارت، به منظور تحقق مسؤلیت‌هایشان در حوزه‌ی حقوق بشر می‌باشد؛ با تأکید ویژه بر رفتار مراقبتی بر مبنای شناخت ریسک‌ها، توسعه‌ی روابط، و جبران خسارت.<sup>۶۲</sup>

#### مشارکت ذینفعان در کشورهای بحران‌زده و مناطق پرخطر

برای بنگاه‌ها، ریسک ذاتی نهفته در عملیات در مناطق بی‌ثبات، یک عامل ثابت خارجی و غیرقابل کنترل نیست، بلکه این ریسک‌ها شامل «عواملی هستند که می‌توان آنها را به شیوه‌های مختلف، به نحوی کنشگرانه و پویا مدیریت کرد».<sup>۶۳</sup> شرکت‌ها برای این منظور راهبردهایی را تهیه می‌کنند که به آنها اجازه می‌دهد تا این ریسک‌ها را کاهش داده و مدیریت کنند، که مسأله‌ی مشارکت ذینفعان در این میان نقشی عمده ایفا می‌کند.<sup>۶۴</sup>

در شرایط رواج بحران و خشونت، مشارکت ذینفعان به ویژه یک عنصر تأثیرگذار در راهبرد مدیریت ریسک می‌باشد، چرا که همراه شدن با جوامع محلی، منبع ارزشمندی از اطلاعات درباره‌ی شرایط محل عملیات، به شمار می‌رود. کار کردن مستقیم با جمعیت محلی، راه را برای درک دغدغه‌ها، نیازها و تنش‌ها در سطح محلی باز می‌کند.<sup>۶۵</sup> علاوه بر این، مشارکت ذینفعان می‌تواند روابط حسنه را در سطح محلی گسترش داده، و شرکت را به یک عنصر ذی‌مدخل و مشمول در بافت محلی تبدیل می‌کند، که این امر به مثابه سرمایه‌ای در خدمت ثبات و امنیت فعالیت‌های تجاری قلمداد می‌شود. مشاوره‌ی پویا با جوامع محلی می‌تواند ابزاری باشد برای نزدیک کردن گروه‌های معارض به یکدیگر، و جلوگیری از تشدید تنش‌ها و تمایزهای موجود. این امر همچنین می‌تواند «به شرکت‌ها کمک کند تا حمایت سیاسی جوامع محلی را برای فعالیت‌های تجاری‌شان جلب نمایند (و بتوانند مجوزهای اجتماعی لازم را اخذ، و یا این مجوزها را حفظ کنند)».<sup>۶۶</sup>

در هنگام برقراری روابط با جوامع محلی در مناطق بحران‌زده یا پرخطر به منظور تضمین رعایت حقوق بشر، لازم است فرایند مشارکت ذینفعان به نحوی طراحی شود که فراگیر باشد (به شکلی که همه‌ی گروه‌های متأثر را شامل شود، به ویژه در شرایطی که تنش میان گروه‌های مختلف جریان دارد)، برخوردی منصفانه با منافع گروه‌های مختلف داشته

<sup>61</sup> See *From Red to Green Flags*, above note 45.

<sup>62</sup> *Ibid.*, pp. 109 and 129.

<sup>63</sup> Peter Davis, *Boardrooms & Bombs II: Strategies of Multinational Companies in Conflict Areas*, PeaceNexus Foundation, 10 December 2011, p. 16, available at: [www.peacenexus.org/what-we-do/examples-of-projects](http://www.peacenexus.org/what-we-do/examples-of-projects).

<sup>64</sup> As laid out in Guidance Point #4 in the *Guidance on Responsible Business*, above note 29, p. 23. Companies are encouraged to promote and take action towards constructive and peaceful company–community engagement.

<sup>65</sup> P. Davis, above note 61, p. 19.

<sup>66</sup> See *Guidance on Responsible Business*, above note 29, p. 24.

باشد، صریح باشد (مبتنی بر ارتباطات مستمر و شفاف)، و بر اعتمادسازی تأکید داشته باشد.<sup>۶۷</sup> ذینفعان محلی باید در مسائل مربوط به چالش‌های اجرایی طرف مشورت قرار بگیرند، و باید از آنان دعوت شود که در بررسی عملکردها و محافظت از «افشاگران» مشارکت نمایند.<sup>۶۸</sup> نکته‌ی کلیدی آن است که جوامع محلی به مثابه شریک در امر جلوگیری و مدیریت بحران تلقی شوند، و به آنان به عنوان یک عامل ریسک نگاه نشود.<sup>۶۹</sup>

در شرایط رواج خشونت و وضعیت‌های پرخطر، سطح انتظارات از رفتار مراقبتی شرکت‌ها، به نحو قابل ملاحظه‌ای بالاتر می‌رود. نتیجتاً طرح‌های ابتکاری چندجانبه بر مبنای مشارکت ذینفعان متعدد، برای کمک به ترسیم آستانه‌ی مسؤلیت شرکت‌های تجاری در زمینه‌ی حقوق بشر، از اهمیت فزاینده‌ای برخوردار هستند؛ چرا که در پرتو این طرح‌های چندجانبه‌گرایانه، فضایی به وجود می‌آید که در آن حکومت‌ها، تجار، جامعه‌ی مدنی و جوامع مدنی می‌توانند در این باره بحث کنند که در شرایط عملیاتی خاص، چه انتظارات معقولی می‌توانند از بنگاه‌ها داشته باشند.<sup>۷۰</sup>

یک فرصت مناسب برای تعامل با ذینفعان در مناطق بحران‌زده آن است که [طرف‌های ذی‌ربط] در شبکه‌های محلی موجود تحت برنامه‌ی جهانی سازمان ملل متحد (UN Global Compact) مشارکت نموده<sup>۷۱</sup>، و یا در ایجاد چنین شبکه‌هایی در کشورهای خاص، ایفای نقش کنند. شبکه‌های ایجادشده تحت برنامه‌ی جهانی سازمان ملل متحد، بستری را برای شناسایی و همکاری با سازمان‌های همفکر، فراهم می‌آورند. شرکت‌ها و سایر سازمان‌ها می‌توانند در کنار یکدیگر، و در حوزه‌ی تأثیر خودشان، جهت ارتقاء وضعیت یک کشور ایفای نقش کرده، و به مثابه نیرویی در راستای رشد اقتصادی و اجتماعی منطقه عمل کنند. به عنوان مثال در سودان، تعدادی از شرکت‌های بین‌المللی، همراه با نمایندگان سودان، مجمعی ایجاد کردند که بر مبنای آن بتوانند یک شبکه‌ی محلی تجاری را تحت برنامه‌ی جهانی سازمان ملل متحد، مستقر نمایند.<sup>۷۲</sup>

علاوه بر فعالیت‌های تجاری اصلی و راهبردهای جلب مشارکت ذینفعان، بنگاه‌ها می‌توانند با تمرکز بر سرمایه‌گذاری اجتماعی و طرح‌های ابتکاری معطوف به توسعه‌ی جوامع، به فضای عملیاتی خود شکل دهند. مسؤلیت اولیه‌ی تأمین صلح، امنیت و توسعه به عهده‌ی دولت‌ها است، اما بخش خصوصی می‌تواند نقش مؤثری در تضمین صلح و

---

<sup>67</sup> See *From Red to Green Flags*, above note 45, p. 119.

<sup>68</sup> See *Blueprint for Corporate Sustainability Leadership*, above note 28.

<sup>69</sup> See *Guidance on Responsible Business*, above note 29, p. 23.

<sup>70</sup> Institute for Human Rights and Business, keynote speech by Executive Director John Morrison, 'Business, human rights and peace: modern challenges in a historical context', FDFA Annual Conference, Human Security Division, 11 September 2012, available at: [www.ihrb.org/pdf/Business-Human-Rights-and-Peace\\_Modern-Challenges-in-an-Historical-Context.pdf](http://www.ihrb.org/pdf/Business-Human-Rights-and-Peace_Modern-Challenges-in-an-Historical-Context.pdf).

<sup>71</sup> Local networks are clusters of participants who come together to advance the UN Global Compact and its principles within a particular geographic context. Their role is to facilitate the progress of companies (both local firms and subsidiaries of foreign corporations) with respect to implementation of the ten principles, while also creating opportunities for multi-stakeholder engagement and collective action. See: [www.unglobalcompact.org/NetworksAroundTheWorld/index.html](http://www.unglobalcompact.org/NetworksAroundTheWorld/index.html).

<sup>72</sup> The launch of the UN Global Compact Network Sudan in 2008 was the culmination of two years of local efforts to establish a UN Global Compact Network, beginning in May 2006 with a forum in Khartoum on 'Public-Private Partnerships in Post-Conflict Societies', organised by the United Nations Development Programme and the Ahfad University for Women, outcome document available at: [www.unglobalcompact.org/docs/news\\_events/9.1\\_news\\_archives/2006\\_05\\_17/sudan\\_outcome.pdf](http://www.unglobalcompact.org/docs/news_events/9.1_news_archives/2006_05_17/sudan_outcome.pdf).



ثبات در مناطق بحران‌زده و پرخطر ایفا کند.<sup>۷۳</sup> ایده‌آل آن است که شرکت‌ها منافع مستقیم حاصل از فعالیت‌های اصلی‌شان، از قبیل ایجاد شغل و توسعه‌ی اقتصادی گسترده را افزایش دهند، و در مقابل از منافع حاصل از حمایت فزاینده‌ی جوامع محلی در محیط فعالیت‌شان بهره‌مند شوند، تصویر بهتری در افکار عمومی داشته باشند، و از انجام یک عمل همسو با خیر عمومی احساس رضایت نمایند.<sup>۷۴</sup>

سرمایه‌گذاری اجتماعی مسؤولانه در کشورهایی که درگیر بحران هستند، بسیار مهم و در عین حال چالش‌برانگیز است. از یک سو این نکته حائز اهمیت است که برنامه‌های درازمدتی طراحی و اجرا شوند که منافع جوامع محلی و منطقه‌ای در کنار منافع شرکت در آنها تأمین شود. از سوی دیگر، شرکت مورد نظر مکلف است که فعالیت‌های خود را به نحو مناسبی انجام دهد و نیازمند این است که ذینفعان خود را با دقت، به نحوی انتخاب کند که از تشدید منازعه میان جوامع محلی جلوگیری نماید. مفیدتر آن است که [شرکت] به جای آن که صرفاً به انتفاع جامعه‌ای که بلافاصله در مجاورت محل فعالیتش قرار دارد، یک رهیافت منطقه‌ای گسترده برای سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی خود در نظر داشته باشد. بر این اساس، پروژه‌های اجتماعی باید با مشارکت سازمان‌های غیردولتی محلی یا بین‌المللی و نهادهای محلی اجرا شوند. به علاوه، هر شرکتی باید تضمین کند که پروژه‌های اجتماعی‌اش در مشورت با جوامع متأثر از این پروژه‌ها تعیین شده، و از نظر استراتژیک با فعالیت‌های تجاری اصلی و نیز با مسؤولیت‌های شرکت مبنی بر کاهش آثار منفی ناشی از فعالیت‌هایش،<sup>۷۵</sup> منجمله در بحث رعایت حقوق بشر، همسو هستند.

غالباً در خصوص حضور بنگاه‌ها در مناطق بحران‌زده و پرخطر، استدلال‌های حقوق بشری متعارضی وجود دارد، که [برخی از این استدلال‌ها بر] مسؤولیت‌های اخلاقی که صرفاً به واسطه‌ی حضور در کشور میزبان به عهده‌ی شرکت قرار می‌گیرد؛ و [برخی دیگر بر] توسعه‌ی اقتصادی و منافی که شرکت برای جمعیت محلی و به طور کلی برای کشور میزبان به ارمغان می‌آورد [تأکید می‌کنند]. برقراری توازن میان اولویت‌های حقوق بشری مختلف، امر دشواری است که مشخصاً به فضای محل فعالیت، حوزه‌ی فعالیت تجاری شرکت و سایر شرکت نیز ارتباط دارد.

### کارزارهای ذینفعان در امر تجارت و حقوق بشر

نامیدی ذینفعان منتخب از اسناد راهنمای موجود درباره‌ی تجارت و حقوق بشر (بعضاً به واسطه‌ی آن که اغلب استانداردها، اسناد راهنما و طرح‌های ابتکاری فوق‌الاشاره، فاقد وصف الزام‌آور هستند)،<sup>۷۵</sup> در کنار انتظارات فزاینده‌ی ذینفعان از شرکت‌ها مبنی بر این که به عنوان شهروندان مسؤول فعالیت کنند، منجر به کارزارهای مختلفی از سوی ذینفعان شده، که ذیلاً مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

<sup>73</sup> See *Guiding Principles*, above note 8, para. 7.

<sup>74</sup> See *From Red to Green Flags*, above note 45, p. 117.

<sup>75</sup> With the exception of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises and the ILO Tripartite Declaration Concerning Multinational Enterprises and Social Policy, the remaining guidelines are voluntary. Consequently, enforcement mechanisms, independent monitoring, and penalties for noncompliance are non-existent. There are no established compulsory remedial actions for victims of human rights infringements and there are no instituted complaint procedures or grievance channels.

## کارزارهای معطوف به تصویر عمومی بنگاه‌ها

یک قضیه‌ی مشهور در ارتباط با شرکت نایکی (Nike) در سال ۲۰۰۱، قدرت مصرف‌کنندگان را به عنوان ذینفعان فعال نشان می‌دهد. در پی انتشار گسترده‌ی یک مجموعه از پست‌های الکترونیکی به نام «ایمیل راجع به تولیدات نایکی»، که بیان می‌داشت که شرکت نایکی فرایند تولید خود را به آسیا و آمریکای جنوبی منتقل کرده، و کارگران در این مجموعه‌های تولیدی مجبور به کار طولانی مدت و دریافت دستمزدهای پایین هستند، فوراً یک تحریم موقت و گسترده از سوی مصرف‌کنندگان علیه این شرکت برقرار شد. شرکت نایکی می‌توانست از طریق همراه کردن مصرف‌کنندگان، این فرصت را داشته باشد تا نظرات آنها را مورد توجه قرار دهد و اقدامات مناسبی انجام دهد تا از شکل‌گیری اینگونه کارزارها جلوگیری کند.

ستاد خروج دارایی از سودان (Sudan Divestment Campaign) نمونه‌ی دیگری است که نشان می‌دهد چگونه سرمایه‌گذاران می‌توانند نقش مؤثری در شکل‌دهی به تصمیمات تجاری شرکت‌ها داشته باشند. در سال ۲۰۰۵ دولت ایالات متحده قانون پاسخگویی و خروج دارایی از سودان را تصویب نمود، که خروج دارایی‌ها از سودان را مجاز دانسته و تشویق می‌کند؛ قراردادهای دولتی با شرکت‌های مشکل‌دار را که در صنایع نفت، نیرو و معدن، یا در بخش نظامی سودان فعالیت می‌کنند، ممنوع نموده؛ و حمایت‌های حقوقی برای مدیرانی که تصمیم به خروج دارایی‌ها از این کشور می‌گیرند، فراهم می‌سازد.<sup>۷۶</sup> در نتیجه‌ی فشارهای رو به رشد ناشی از کارزار خروج دارایی‌ها از سودان، صندوق بازنشستگی ایالات متحده، عمده‌ی سرمایه‌ی خود را از شرکت‌های خارجی فعال در سودان خارج کرد؛ این امر بار مالی بیشتری بر اینگونه شرکت‌ها تحمیل نمود، که قبل از این کارزار هم شدیداً در معرض انتقاد بودند. در پاسخ به کارزار خروج دارایی از سودان، بسیاری از شرکت‌های بین‌المللی وارد گفتگو با گروه کاری مربوط به خروج دارایی از سودان شدند. با انجام برخی اقدامات قابل توجه، از قبیل تلاش‌های گسترده‌ی بشردوستانه با همراهی شرکای معتبر به نفع یک یا چند گروه جمعیتی محروم و آسیب‌پذیر، این شرکت‌ها توانستند از قرار گرفتن در فهرست سیاه اجتناب کنند.

## کارزارهای معطوف به عدالت سازمانی

بعد از برگزاری کارزارهایی با هدف جلب توجه به مسأله‌ی رفتارهای سازمانی، که همواره برای حفظ اعتبار بنگاه‌ها در سطح بین‌المللی حائز اهمیت بوده، سازمان‌های غیردولتی و جامعه‌ی مدنی در سطح وسیع‌تر، در یک مطالبه‌ی جهانی معطوف به عدالت سازمانی، کنش‌های خود را بر شکل‌دهی به قوانین و استانداردهای صنعتی متمرکز کرده‌اند. با بالاتر رفتن و گسترده‌تر شدن سطح انتظارات ذینفعان از شرکت‌ها، ریسک‌های مسؤولیت نیز افزایش یافته است.

<sup>76</sup> See Sudan Divestment Task Force, available at: [www.dosomething.org/project/sudan-divestment-taskforce](http://www.dosomething.org/project/sudan-divestment-taskforce).

در اروپا، این مسأله در ارتباط با ائتلاف اروپایی برای عدالت سازمانی (ECCJ)<sup>۷۷</sup> نمود پیدا می‌کند، که در مورد شرکت‌های فعال در اروپا یا خارج از این قاره تلاش می‌کند تا مسؤلیت حقوقی اینگونه شرکت‌ها را به واسطه‌ی نقض تعهدات سازمانی در حوزه‌ی حقوق بشر، مستقر نماید. در مه ۲۰۱۲ این سازمان توصیه‌هایی را برای اجرای اصول راهنما صادر نمود،<sup>۷۸</sup> و از اتحادیه‌ی اروپا و دولت‌های عضو درخواست کرد تا اقدامات ذیل را انجام دهند:

- از طریق تعیین راه‌های مناسب جهت تضمین و نظارت بر حسن انجام رفتارهای احتیاطی و مراقبتی، به نحو مؤثر به شرکت‌ها کمک کنند تا بتوانند مسؤلیت‌های خود را در حوزه‌ی حقوق بشر ایفا نمایند؛
- هماهنگی سیاست‌ها را هم در سطح اتحادیه‌ی اروپا و هم در سطح دولت‌های عضو، تضمین کنند...؛
- برای حذف موانع موجود در راه اجرای عدالت و تضمین جبران خسارات وارده به اشخاصی که قربانی نقض تعهدات سازمانی شده‌اند، اقدامات مؤثری اتخاذ کنند.<sup>۷۹</sup>

همسو با ائتلاف اروپایی برای عدالت سازمانی، ستاد عدالت اجتماعی (Corporate Justice Campaign)<sup>۸۰</sup> که از سوی پنجاه سازمان مورد حمایت قرار دارد، در اوایل سال ۲۰۱۱ در سوئیس به راه افتاد. این کارزار از شورای فدرال و پارلمان سوئیس می‌خواهد تا تضمین کنند که شرکت‌هایی که مقر اصلی آنها در سوئیس قرار دارد، موظف باشند که اقدامات احتیاطی لازم (تعهد به مراقبت) را درباره‌ی فعالیت‌های خود و فعالیت‌های شعبه‌ها، پیمانکاران و تأمین‌کنندگان‌شان، به منظور جلوگیری از نقض حقوق بشر در سوئیس یا خارج از این کشور انجام دهند، و تضمین کنند که موارد نقض حقوق بشر ارتكابی توسط شرکت‌هایی که مقر اصلی آنها در سوئیس قرار دارد، یا توسط شعب و پیمانکاران و تأمین‌کنندگان این شرکت‌ها، قابلیت طرح در مراجع قضایی سوئیس را داشته باشند. این کارزار از حمایت عمومی قابل توجهی برخوردار بود،<sup>۸۱</sup> و عریضه‌ی تهیه‌شده توسط این کارزار، در ژوئن ۲۰۱۲ به پارلمان سوئیس تقدیم گردید. قرار است که این عریضه در یکی از کمیسیون‌های پارلمان در سال ۲۰۱۳ مورد بررسی قرار بگیرد.

#### طرح دعوا در مراجع قضایی

در حال حاضر هیچ سازوکار کیفری بین‌المللی مستقر و فعالی برای رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر توسط شرکت‌ها وجود ندارد. مشخص نیست که چگونه و تحت چه شرایطی ممکن است بازیگران شرکتی (شامل مدیران شرکت‌ها، بسته به اقتضای مورد) ممکن است به واسطه‌ی نقض حقوق بشر و یا حقوق بین‌الملل بشردوستانه، در دیوان بین‌المللی کیفری تحت تعقیب قرار بگیرند. بنابراین موارد نقض حقوق بشر توسط شرکت‌ها، عموماً تابع نظام مسؤلیت مدنی در حقوق

<sup>77</sup> See European Coalition for Corporate Justice (ECCJ), available at: [www.corporatejustice.org/-abouteccj\\_012-.html?lang=en](http://www.corporatejustice.org/-abouteccj_012-.html?lang=en).

<sup>78</sup> The ECCJ's Recommendations on EU Priorities for the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights are available at: [www.corporatejustice.org/IMG/pdf/eccj\\_recommendations\\_conference\\_eu\\_implementation\\_ungp\\_may2012.pdf](http://www.corporatejustice.org/IMG/pdf/eccj_recommendations_conference_eu_implementation_ungp_may2012.pdf).

<sup>79</sup> Ibid, p. 1.

<sup>80</sup> See the Corporate Justice Campaign, available at: [www.corporatejustice.ch/en/](http://www.corporatejustice.ch/en/) (last visited 30 May 2012).

<sup>81</sup> The campaign launched a petition, which was signed by 135,285 people in Switzerland. See Alliance Sud, available at: [www.alliancesud.ch/en/policy/corporate-justice/135285-demand-clear-rules-for-swisscorporations](http://www.alliancesud.ch/en/policy/corporate-justice/135285-demand-clear-rules-for-swisscorporations) (last visited 25 March 2013).

داخلی کشورها است. مسؤولیت مدنی ماهیتاً یک مسأله‌ی حقوق داخلی است، اما تحولات اخیر باعث شده که تغییراتی را در رسیدگی قضایی در سطوح ملی و بین‌المللی شاهد باشیم.

### قانون دعاوی شبه‌جرم بیگانگان

دو قضیه‌ی جدید که در دادگاه‌های ایالات متحده طرح شده، شامل قضیه‌ی *کیوبل علیه رویال داتچ پترولیوم*<sup>۸۲</sup> و دو علیه *چیکیتا*<sup>۸۳</sup>، حاوی ظرفیت زیادی هستند که نظام حقوقی ایالات متحده و حقوق بین‌الملل را در بحث پاسخگویی شرکت‌ها در قبال نقض حقوق بشر، تحت تأثیر قرار دهند. این قضایا بر اساس *قانون دعاوی شبه‌جرم بیگانگان* در دادگاه‌های ایالات متحده مطرح شده، و سؤال پیش روی محاکم این بود که آیا ممکن است شرکت‌های خارجی که در ایالات متحده فعالیت تجاری انجام می‌دهند، به واسطه‌ی اقدامات ناقض حقوق بشر در سایر کشورها، در ایالات متحده مسؤول شناخته شوند (امری که از آن به عنوان «پاسخگویی فراسرزمینی» یاد می‌شود).

قانون مذکور مختص ایالات متحده است، اما رویه‌های حقوقی در ایالات متحده، مفهوم معاونت در نقض حقوق بشر را گسترش داده، و این مفاهیم را به سراسر جهان تسری داده‌اند، به نحوی که نقض آنها می‌تواند شرکت‌ها را در معرض اقدامات تنبیهی حقوقی قرار دهد.<sup>۸۴</sup> در حال حاضر تعداد محدود، اما رو به رشدی از دعاوی مدنی مطروحه علیه شرکت‌ها در حوزه‌های قضایی مختلف وجود دارد که در آنها برای مطالبه‌ی خسارت ناشی از نقض گسترده‌ی حقوق بشر، چه در کشور محل دادگاه و چه در کشور ثالث، به قوانین داخلی ناظر بر مسؤولیت مدنی استناد شده است. این تحولات حاکی از ایجاد راه‌های جدید برای تضمین پاسخگو بودن [شرکت‌ها] است.

در قضیه‌ی *کیوبل* نشان داده شده که مدیریت ضعیف ذینفعان، تا چه حد می‌تواند برای بنگاه‌ها گران تمام شود. طرح دعاوی حقوقی، نتیجه‌ی فرایند مستمری بود که در آن به واسطه‌ی بی‌توجهی به شکایات ذینفعان، بی‌اعتمادی بین شرکت (شل) و ذینفعان (جامعه‌ی بومی/اوگونی) افزایش یافته بود.<sup>۸۵</sup> عدم رسیدگی به شکایات ذینفعان و خودداری از گفتگو با آنان، به بروز تنش و لغو مجوز اجتماعی شرکت برای فعالیت در منطقه‌ی اوگونی، قرار گرفتن در معرض کارزارهای مدافعین [حقوق بشر] در سطح جهان و از دست دادن اعتبار شرکت، و نهایتاً یک دعاوی حقوقی مفصل و طولانی منجر گردید.<sup>۸۶</sup>

<sup>82</sup> US Supreme Court, *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.*, Case No. 10-1491 (2012).

<sup>83</sup> US District Court, Southern District of Florida, In *Re: Chiquita Brands International, Inc., Alien Tort Statute and Shareholders Derivative Litigation*, Case No. 08-1916 (3 June 2011).

<sup>84</sup> William Rosenau et al., *Corporations and Counterinsurgency*, National Security Research Division, RAND Corporation, 2009, p. 7.

<sup>85</sup> John G. Ruggie, 'Keynote remarks at Association of International Petroleum Negotiators', Spring 2012 Conference, Washington DC, 20 April 2012, p. 1, available at: [www.business-humanrights.org/media/documents/ruggie/ruggie-remarks-association-intl-petroleum-negotiators-20-apr-2012.pdf](http://www.business-humanrights.org/media/documents/ruggie/ruggie-remarks-association-intl-petroleum-negotiators-20-apr-2012.pdf) (last visited 25 March 2013).

<sup>86</sup> John G. Ruggie, above note 83, p. 1.

در اروپا دو قضیه‌ی جدید وجود دارد که می‌توانند به توسعه‌ی قلمرو اثرگذاری قوانین ملی در مقابله با موارد نقض حقوق بشر توسط شرکت‌های چندملیتی (پاسخگویی فراسرزمینی) کمک کنند. در یکی از این قضایا، علیه شرکت نستله (Nestle) و مدیران ارشد این شرکت در سوئیس، اتهاماتی در ارتباط با مرگ مدیر یک اتحادیه‌ی صنفی در کلمبیا مطرح گردید.<sup>۸۷</sup> در یک قضیه‌ی دیگر، شرکت شل به علت ایجاد آلودگی در روستاهای نیجریه باید در دادگاه‌های هلند حاضر شود.<sup>۸۸</sup>

بخشنامه‌ی سال ۲۰۱۱ کمیسیون اروپا درباره‌ی مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها<sup>۸۹</sup>، از تمامی تجار اروپایی می‌خواهد که مسؤولیت خود را در قبال رعایت حقوق بشر، به نحوی که در اصول راهنما آمده، ایفا نمایند. در استراتژی جدید در خصوص مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها، به دولت‌های اروپایی توصیه شده که مجموعه‌ای از مقررات اجباری و اختیاری برای مسؤولیت شرکت‌ها در حوزه‌ی حقوق بشر تدوین کنند، و از این دولت‌ها همچنین دعوت شده که برنامه‌های خود را در ارتباط با مسؤولیت اجتماعی شرکت‌ها، تا سال ۲۰۱۲ به روزرسانی نمایند.

همانطور که در سند چارچوب حمایت، رعایت و جبران خسارت اشاره شده، «در سطح بین‌المللی، منجمله از سوی نهادهای معاهده‌ای، شاهد هستیم که دولت‌های مقرر اصلی فعالیت شرکت‌ها مکرراً ترغیب می‌شوند که اقدامات نظارتی مناسبی اتخاذ کنند تا از نقض [حقوق بشر] توسط شرکت‌ها در خارج از فضای سرزمینی‌شان جلوگیری به عمل آورند».<sup>۹۰</sup> در پرتو این کارزارها و دعاوی حقوقی، می‌توان گفت اهمیت مشارکت ذینفعان رو به افزایش است. در تمام سطوح لازم است به منظور تعیین اقدامات اجباری و اختیاری مناسب برای رعایت حقوق بشر، گفتگو صورت گیرد. گزینه‌های موجود عبارتند از تشویق و تقویت سازوکارهای چندجانبه با حضور ذینفعان برای رسیدگی شکایات در سطح محلی برای رسیدگی به مسائل محلی، و در عین حال تضمین این که ذینفعانی که [از فعالیت‌های شرکت] متأثر می‌شوند، غرامت مناسب دریافت کنند. همزمان با این اقدامات، لازم است هیأت‌های مشورتی مرتبط با امور پایداری و ثبات فعالیت‌های تجاری، از صلاحیت و اهلیت لازم برای ترغیب شرکت‌ها نسبت به بررسی پویای این مسائل برخوردار باشند.

### نتیجه‌گیری و پیشنهاد

فعالیت شرکت‌های تجاری باید بخشی از فرایند خلق یک آینده‌ی پایدار و عادلانه باشد. ذینفعان غالباً انتظار و باور دارند که بنگاه‌ها هنگامی که موقعیت‌شان اقتضا کند، می‌توانند، و باید، نقش مثبتی در تضمین حقوق بشر ایفا کنند. برای

<sup>87</sup> See 'Complaint against Nestlé over Colombian death', in [www.swissinfo.ch/eng/business/Complaint\\_against\\_Nestle\\_over\\_Colombian\\_death.html?cid=32242446](http://www.swissinfo.ch/eng/business/Complaint_against_Nestle_over_Colombian_death.html?cid=32242446), 6 March 2012, available at: [www.swissinfo.ch/eng/business/Complaint\\_against\\_Nestle\\_over\\_Colombian\\_death.html?cid=32242446](http://www.swissinfo.ch/eng/business/Complaint_against_Nestle_over_Colombian_death.html?cid=32242446).

<sup>88</sup> See Ivana Sekularac and Anthony Deutsch, 'Nigerian villagers sue Shell in landmark pollution case', in Reuters, 11 October 2012, available at: [www.reuters.com/article/2012/10/11/us-shell-nigeria-lawsuitidUSBRE8991SE20121011](http://www.reuters.com/article/2012/10/11/us-shell-nigeria-lawsuitidUSBRE8991SE20121011)

<sup>89</sup> See *A Renewed EU Strategy 2011-14*, above note 11.

<sup>90</sup> See Protect, Respect and Remedy Framework, above note 7, para. 19.

بهره‌برداری از نیروی قابل استحصال از راهبردهای تجاری مسؤولانه و محقق کردن قدرت ارزش‌های مشترک، بسیاری از رهبران تجاری به این نتیجه رسیده‌اند که رعایت حقوق بشر یکی عناصر ضروری برای مدیریت صحیح ریسک، و جلوگیری از مواجهه با ریسک‌های اعتباری و اجتناب از دعاوی حقوقی پرهزینه است.

شرکت‌ها اکنون واقف هستند که آنچه در مناطق دور از دسترس و محصور انجام می‌دهند، در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار می‌گیرد و می‌تواند بر اعتبار و ارزش آنها تأثیر بگذارد. در نتیجه اعتبار بد در یک منطقه ممکن است باعث شود که شرکت نتواند کسب و کار موفقی در مناطق دیگر داشته باشد. بنگاه‌ها نمی‌توانند برای توجیه آسیب‌های حقوق بشری [در یک منطقه]، صرفاً به «کردار شایسته در سایر مناطق» استناد کنند.<sup>91</sup>

مجموعه‌ی اصول راهنما و اصول دهگانه‌ی منتشر شده توسط سازمان ملل متحد، چارچوب اصلی مسؤولیت شرکت‌ها در قبال رعایت حقوق بشر را تشکیل داده، و در آنها توصیه‌هایی برای اجرای خط‌مشی‌های حقوق بشری، اعمال مراقبت مقتضی در زمینه‌ی حقوق بشر، و دسترسی به شیوه‌های جبران خسارت برای زیان‌دیدگان ارائه شده است. بدین ترتیب شرکت‌ها برای محدود کردن آسیب‌ها و موارد نقض حقوق بشر، باید رفتارهای خود را در پرتو این چارچوب‌ها به درستی تحلیل کنند، که این امر ممکن است با ارجاع مستقیم به اسناد راهنمای فوق، و یا با ارجاع غیرمستقیم به این اسناد، از طریق ارجاع به سایر استانداردهایی که همسو با چارچوب مورد نظر هستند (به عنوان مثال، دستورالعمل راهنمای سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه برای بنگاه‌های چندملیتی، یا اصول سرمایه‌گذاری مسؤولانه، و یا ISO 26000)، صورت پذیرد.

برای اجرای موفق یک چارچوب مدیریتی مبتنی بر حقوق بشر، ضروری است که مشارکت عام و فعال ذینفعان در کلیه‌ی مراحل فرایندها در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد. مشارکت مستمر ذینفعان یک عامل اساسی برای توفیق در ایفای مسؤولیت [بنگاه‌ها] در قبال رعایت حقوق بشر است، به ویژه در مواردی که عملیات تجاری در کشورهای بحران‌زده یا مناطق پرخطر مد نظر باشد.

همراه شدن با ذینفعان باید از نخستین مراحل عملیات تجاری مد نظر قرار بگیرد. قطعاً نباید این امر به زمانی موکول شود که سازوکارهای مقابله با نقض [مسؤولیت اجتماعی]، با عدم توفیق مواجه شده‌اند. تعیین کردن ذینفعان، نشست با آنان و شنیدن نظراتشان، برای ارتقاء صلح و ثبات در مناطق بحران‌زده و پرخطر ضرورت دارد، و می‌تواند از تشدید تنش‌ها و بحران‌ها و تبدیل شدن این مسائل به دعاوی حقوقی طولانی جلوگیری کند. منفعت همگان اقتضا می‌کند که راه‌حل‌های مناسب در فرایندهای چندجانبه با حضور ذینفعان جستجو شود، و رسیدگی قضایی صرفاً به عنوان آخرین راه برای حل و فصل اختلافات مورد توجه قرار گیرد.

<sup>91</sup> See Protect, Respect and Remedy Framework, above note 7, para. 55.

در خاتمه‌ی بحث، یادآور می‌شود که جان موریسون (John Morrison) به درستی اشاره کرده که «رهیافت مبتنی بر مشارکت ذینفعان مختلف، صرفاً محدود به مشورت با جوامع محلی درباره‌ی برنامه‌ها یا فعالیت‌های تجاری نیست ... منظور از این رویافت آن نیست که بنگاه‌ها در نظر جوامع محلی، با یک ظاهر انسان‌دوستانه جلوه کنند. در واقع این رویافت بر مبنای تکثر ذینفعان، شامل همکاری دولت‌ها، شرکت‌ها و جامعه‌ی مدنی به عنوان بازیگران برابر اما با نقش‌های متمایز از ابتدای فرایند کسب و کار است».<sup>۹۲</sup> ذینفعان باید به نحو فعال و مؤثر و معنادار، از آغاز تا پایان در اقدامات مربوط به حکمرانی و پاسخگویی مشارکت داشته باشند؛ تنها در این صورت است که اعتماد واقعی بین طرفین ایجاد شده و امکان دستیابی به راه‌حل‌های پایدار فراهم می‌شود.<sup>۹۳</sup>

---

<sup>92</sup> See J. Morrison, above note 68.

<sup>93</sup> *Ibid.*